

RAFAŁ REJMANIAK¹

KONSTITUCYJNA ZASADA NULLUM CRIMEN SINE LEGE CERTA
A ISTOTNE CZĘŚCI BRONI PALNEJ JAKO PRZEDMIOT CZYNNOŚCI
WYKONAWCZEJ CZYNU ZABRONIONEGO Z ART. 263 § 2 KK.

**1. Miejsce zasady nullum crimen sine lege w polskim porządku
prawnym**

Zasada nullum crimen sine lege jest jedną z naczelných zasad prawa karnego. O jej doniosłości świadczyć może fakt, że wyrażona została w art. 1 § 1 kk., zgodnie z którego treścią odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia². Zasięg tej zasady nie ogranicza się jednak wyłącznie do prawa karnego sensu stricto, ale ma wymiar uniwersalny. Jest bowiem traktowana jako jedno z podstawowych praw człowieka i standardów państwa prawa³ zabezpieczone także w art. 42 ust. 1 Konstytucji⁴ i zakorzenione w zasadzie demokratycznego państwa prawnego⁵. Jako standard ochrony praw człowieka swój wyraz również znalazła w aktach pra-

1 Dr, Uniwersytet w Białymstoku.

2 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 1137, ze zm.).

3 L. Gardocki, Zasada nullum crimen sine lege certa we współczesnym polskim prawie karnym, [w:] A. Dębiński, M. Gałzka, R.G. Hałas, K. Wiak (red.), *Hominum causa omne ius constitutum est*. Księga jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak, Lublin 2006, s. 71.

4 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

5 Wyrok TK z 25 maja 2004 r., sygn. SK 44/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 46.

wa międzynarodowego, w szczególności w art. 15 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁶ i w art. 7 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁷. Zasada ta ma gwarantować jednostce ochronę przed nieuprawnioną ingerencją organów władzy publicznej⁸.

Wyrażenie tej zasady w aktach normatywnych różnej rangi niesie za sobą istotne konsekwencje. W szczególności wskazać należy na znaczenie umiejscowienia jej w kodeksie karnym oraz Konstytucji. Podstawowa różnica dotyczy zakresu omawianej zasady i wynika z rangi aktu normatywnego, w którym została umieszczona. Zasada wyrażona w art. 1 § 1 kk. bezpośrednio odnosi się jedynie do prawa karnego *sensu stricto*, zaś jej ujęcie konstytucyjne ma szerszy zasięg. Użyte w art. 42 ust. 1 Konstytucji określenie odpowiedzialności karnej rozumiane jest autonomicznie, a utrwalona linia orzecznicza Trybunału Konstytucyjnego obejmuje zakresem tej zasady każdą odpowiedzialność o charakterze represyjnym⁹. Jako inną istotną różnicę wskazuje się adresata, do którego treść zasady *nullum crimen sine lege* jest skierowana. W przypadku wyrażenia jej w kodeksie karnym jej adresatem jest sąd jako organ stosujący prawo, zaś w przypadku jej zakotwiczenia w Konstytucji – przede wszystkim skierowana jest do ustawodawcy¹⁰.

Dostrzec można jeszcze dwie istotne konsekwencje umieszczenia zasady *nullum crimen sine lege* w Konstytucji. Po pierwsze, wymóg zachowania szczególnej procedury zmiany Konstytucji zapewnia stabilną pozycję tej zasady w porządku prawnym i czyni ją odporną na ewentualne próby ograniczenia ze strony ustawodawcy zwykłego¹¹. Po drugie, wprowadzenie jej do Konstytucji stwarza wzorzec konstytucyjny do badania przez Trybunał Konstytucyjny zgodności z tą zasadą aktów normatywnych niższego rzędu¹².

Zasada *nullum crimen sine lege* umieszczona została w rozdziale II Konstytucji „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”, w podrozdziale „Wolności i prawa osobiste”, co wskazuje na jej silny związek funkcjonalny z prawami jednostki. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie wyróżniono cztery elementy okre-

6 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku z 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

7 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

8 T. Sroka, Komentarz do art. 42 ust. 1, [w:] M. Safjan, L. Bosek, (red.), Konstytucja RP. T. I. Komentarz. Art. 1-86, Warszawa 2016, s. 1009-1010; A. Rychlewska, O gwarancyjnym modelu wykładni prokonstytucyjnej przepisów typizujących czyny zabronione pod groźbą kary, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3, s. 133.

9 Zob. np. Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97.

10 R. Dębski, Pozaustawowe znamiona przestępstwa, Łódź 1995, s. 13; A. Zoll, Konstytucyjne aspekty prawa karnego, [w:] T. Bojarski (red.), System prawa karnego. T. 2. Źródła prawa karnego, Warszawa 2011, s. 255.

11 Zob. R. Dębski, Pozaustawowe znamiona..., op. cit., s. 13.

12 A. Zoll, Konstytucyjne aspekty prawa karnego..., op. cit., s. 255.

ślane jako reguły lub zasady szczegółowe¹³, które składają się na jej treść¹⁴: *nullum crimen sine lege scripta* (wymóg, aby czyny zabronione były określone w ustawie), *nullum crimen sine lege stricta* (zakaz stosowania analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy), *nullum crimen sine lege certa* (nakaz określoności ustawowego opisu przestępstwa) i *nullum crimen sine lege praevia* (zakaz wstecznej mocy ustawy, jeżeli pogarszałoby to sytuację prawną sprawcy).

2. Charakterystyka zasady *nullum crimen sine lege certa*

Istotą zasady *nullum crimen sine lege certa* jest skierowany do ustawodawcy wymóg dostatecznej określoności czynu zabronionego¹⁵. Oznacza to, że ustawodawca powinien formułować przepis karny w taki sposób, aby odbiorca mógł go rozumieć i przestrzegać¹⁶. Zasada ta dotyczy więc dostatecznie precyzyjnego ustalenia dyspozycji przepisu określającego czyn zabroniony pod groźbą kary, czyli odpowiedniego doboru znamion¹⁷. Stanowi więc ona pewien element zasady przyzwoitej legislacji wyprowadzanej z zasady demokratycznego państwa prawnego¹⁸, która nakłada na ustawodawcę obowiązek stanowienia prawa w sposób transparentny, zrozumiały i jasny¹⁹. Istotę zasady *nullum crimen sine lege certa* w sposób syntetyczny oddała A. Grześkowiak, stwierdzając, że „pociągnięcie do odpowiedzialności karnej bez uprzedniego wyraźnego ostrzeżenia narusza zasadę *fair play*. Zanim państwo wymierzy karę, musi dać każdemu szansę jej uniknięcia przez wyraźne określenie linii odzielającej sferę zakazaną od dozwolonej”²⁰.

Zrealizowanie wymogów zasady *nullum crimen sine lege certa* w sposób maksymalistyczny wydaje się niemożliwe²¹. Wynika to ze specyfiki języka prawnego, którego podstawą jest język naturalny, ten zaś ze swej natury operuje zwrotami ocennymi, nieostrymi, niedookreślonymi i wieloznacznymi²², jak również z faktu obejmowa-

13 Zob. np. Wyrok TK z 17 lutego 2015 r., sygn. K 15/13, OTK-A 2015, nr 2, poz. 15; T. Sroka, Komentarz..., op. cit., s. 1027; L. Gardocki, Prawo karne, wyd. 19, Warszawa 2015, s. 14-15; R. Dębski, Jeszcze o gwarancyjnej funkcji nakazu ustawowej określoności czynu karalnego, [w:] Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek (red.), Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego, Warszawa 2014, s. 24. W dalszej części opracowania elementy te będą określane jako „zasady”.

14 Zob. np. postanowienie TK z 22 maja 2013 r., sygn. P 37/12, OTK-A 2013, nr 4, poz. 53; A. Grześkowiak, *Nullum crimen, nulla poena sine lege anteriora*, [w:] R. Wieruszewski (red.), Prawa człowieka. Model prawny, Warszawa-Wrocław-Kraków 1991, s. 506. Zob.: L. Gardocki, Prawo karne..., op. cit., s. 14-15.

15 T. Sroka, Komentarz..., op. cit., s. 1033.

16 L. Gardocki, Prawo karne..., op. cit., s. 16.

17 L. Gardocki, Zasada *nullum crimen*..., op. cit., s. 72.

18 Zob. wyrok TK z 22 czerwca 2010 r., sygn. SK 25/08, OTK-A 2010, nr 5, poz. 51; M. Malinowska-Wójcicka, Zasady przyzwoitej legislacji jako jedna z gwarancji ochrony prawa człowieka, [w:] J. Jaskiernia (red.), Uniwersalny system ochrony praw człowieka. Aksjologia – instytucje – efektywność. T. I, Toruń 2015, s. 259; Z. Gromek, Odpowiedzialność konstytucyjna w świetle zasady określoności przepisów represyjnych, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 2, s. 10.

19 M. Malinowska-Wójcicka, Zasady..., op. cit., s. 267.

20 A. Grześkowiak, *Nullum crimen*..., op. cit., s. 508-509.

21 L. Gardocki, Zasada *nullum crimen*..., op. cit., s. 72.

22 Zob. M. Dąbrowska-Kardas, Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego, Warszawa 2012, s. 29-30.

nia regulacjami prawnymi coraz to bardziej skomplikowanych i wyspecjalizowanych sfer życia społecznego. Pełne zrealizowanie wymogów omawianej zasady skutkowałoby koniecznością kazuistycznego formułowania przepisów kosztem ich elastyczności.

Naruszenia zasady *nullum crimen sine lege certa* mogą się od siebie różnić jakościowo. Przyjęcie stanowiska, że norma prawna stanowi byt odrębny od przepisu prawnego, uprawnia do twierdzenia, że elementy jednej normy prawnej mogą znajdować się w różnych przepisach prawnych, z których będzie ona rekonstruowana. To zastrzeżenie umożliwia wyróżnienie dwóch rodzajów naruszeń zasady *nullum crimen sine lege certa*. Mogą one dotyczyć warstwy semantycznej lub warstwy syntaktycznej przepisu prawnego²³.

Naruszeniem dotyczącym warstwy semantycznej przepisu prawnego może być konstruowanie przez ustawodawcę znamion czynu zabronionego z zastosowaniem znamion ocennych, zwrotów wieloznacznych i nieostrych, czy też wyrażen hermetycznych. Pamiętając jednak, iż normy prawne mają charakter generalny i abstrakcyjny, dopuszcza się pewien stopień nieokreśloności przepisów wyznaczających znamiona czynu zabronionego za pomocą tych technik. Określanie precyzyjnych granic takich znamion pozostawiane jest wtedy praktyce. Ich wprowadzanie przez ustawodawcę powinno mieć jednak charakter wyjątkowy i następować tylko wtedy, gdy z punktu widzenia racjonalnego ustawodawcy nie jest możliwe zastosowanie unormowania pełnego i jednoznacznego²⁴, a desygnaty tych zwrotów powinny być możliwe do ustalenia²⁵.

Duża częstotliwość posługiwania się przez ustawodawcę znamionami ocennymi zwiększa stopień nieokreśloności typów czynów zabronionych²⁶ i upośledza funkcję gwarancyjną prawa karnego²⁷. Powoduje to również ryzyko naruszenia zasady trójpodziału władzy, przesuując na organ stosujący prawo ciężar określenia znamion czynu i wejście w rolę prawodawcy. Zjawisko takie może również negatywnie oddziaływać na pewność prawa, szczególnie gdy weźmie się pod rozwagę fakt, że interpretacja organu stosującego prawo będzie dokonywana już po popełnieniu czynu²⁸. Jak wskazuje L. Gardocki, nieprecyzyjnym ujęciem znamion czynu zabronionego z reguły są zainteresowane państwa policyjne, dla których stanowi

23 Zob. także P. Wiliński, Konstytucyjne gwarancje *nullum crimen sine lege* a przepisy odsyłające w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego, Warszawa 2013, s. 198.

24 Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97; zob. M. Wiśniewski, Granice dopuszczalnej blankietowości w obszarze prawa karnego, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 6, s. 64 i 66.

25 Wyrok TK z 17 lutego 2015 r., sygn. K 15/13, OTK-A 2015, nr 2, poz. 16.

26 L. Gardocki, Typowe zakłócenia funkcji zasady *nullum crimen sine lege*, „Studia Iuridica” 1982, nr 10, s. 48.

27 R. Dębski, Kilka uwag o kryminalizacji i o ustawowej określoności czynów zabronionych, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska (red.), Problemy..., op. cit., s. 39-40.

28 L. Gardocki, Zasada *nullum crimen*..., op. cit., s. 74-75.

ono narzędzie do represjonowania przeciwników politycznych i utrzymywania obywateli w niepewności co do zakresu ich praw i wolności. W demokratycznym państwie prawnym barierę przed takimi zagrożeniami stanowić ma zasada *nullum crimen sine lege certa*²⁹.

Drugim rodzajem naruszenia zasady *nullum crimen sine lege certa* jest naruszenie w warstwie syntaktycznej przepisu prawnego. Sytuacja taka ma miejsce, gdy przepis (lub przepisy) został stylistycznie skonstruowany w taki sposób, że nie jest możliwe zrekonstruowanie zawartej w nim (w nich) normy prawnej za pomocą dyrektyw wykładni prawa lub jest to znacząco utrudnione. Nawet jeżeli możliwe jest jednoznaczne ustalenie treści normy, ale wymagałoby to „mozołnego rozszyfrowywania”, to taka konstrukcja przepisu prawnego może również naruszać zasadę *nullum crimen sine lege certa*³⁰. Przykładem tego typu naruszeń może być posługiwanie się przez ustawodawcę klauzulami normatywnymi, odesłaniami kaskadowymi³¹, formułowanie przepisów blankietowych, a także przepisów niejasnych stylistycznie lub zawiłych w stopniu uniemożliwiającym odbiorcy ich zrozumienie. Nie jest jednak tak, że zawsze taka konstrukcja przepisu naruszać będzie omawianą zasadę.

Przykładowo, Trybunał Konstytucyjny – analizując kwestię dopuszczalności kreowania przez ustawodawcę przepisów blankietowych, rozumianych jako zawierające znamiona odsyłające do aktów niższego rzędu niż ustawa – pierwotnie stanął na stanowisku, iż nie jest dopuszczalne dookreślanie znamion czynu zabronionego przez akty prawne niższego rzędu³². Stanowisko to jednak uległo ewolucji i obecnie tworzenie przepisów blankietowych jest akceptowalne, o ile dla adresata normy i dla organów stosujących prawo nie będzie budziło wątpliwości czy konkretne zachowanie wypełnia znamiona tak stypizowanego czynu³³ i nie stanowi środka penalizowania zachowań, które nie zostały *expressis verbis* wyrażone w przepisie karnym³⁴.

Wyznacznikiem tego, czy określona regulacja prawna spełnia wymogi stawiane przez zasadę *nullum crimen sine lege certa*, jest test obliczalności i przewidywalności skutków prawnych działań jego adresata³⁵. Stosowanie tego testu istotnie wspomóc może treść orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, w którym dokonano swoistego podsumowania poglądów dotyczących warunków określoności przepisów karnych. Warunki te określone zostały następująco:

29 L. Gardocki, Ostatnie nowelizacje kodeksu karnego w świetle zasady określoności przestępstwa, [w:] P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla. T.II, Warszawa 2012, s. 228.

30 L. Gardocki, Typowe zakłócenia..., *op. cit.*, s. 48-49.

31 Zob. L. Gardocki, Zasada *nullum crimen...*, *op. cit.*, s. 79; Wyrok TK z 12 września 2005 r., sygn. SK 13/05, OTK-A 2005, nr 8, poz. 91.

32 Zob. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 26 kwietnia 1995 r., sygn. K 11/94, OTK ZU 1995, poz. 12.

33 Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., sygn. SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97.

34 Wyrok TK z 5 maja 2004 r., sygn. P 2/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 39.

35 T. Sroka, Komentarz..., *op. cit.*, s. 1034.

- 1) „przepis prawa karnego powinna cechować precyzyjność, jasność oraz legiślacyjna poprawność;
- 2) adresat normy prawnokarnej powinien być w stanie zrekonstruować, jedynie na podstawie określających ją przepisów, a więc z zastosowaniem wyłącznie językowych reguł wykładni, zasadnicze znamiona czynu zabronionego;
- 3) jednostka nie powinna być w stanie niepewności co do tego, czy pewne zachowanie stanowi czyn zabroniony;
- 4) norma karna powinna wskazywać w sposób jednoznaczny zarówno osobę, do której skierowany jest zakaz, znamiona czynu zabronionego, jak i rodzaj sankcji grożącej za popełnienie takiego czynu;
- 5) użycie zwrotów niedookreślonych lub wieloznacznych w obszarze prawa karnego wymaga istnienia szczególnych gwarancji proceduralnych, zapewniających przejrzystość i ocenność praktyki wypełniania nieostrego zwrotu konkretną treścią przez organ państwa”³⁶.

Wydaje się, że właśnie te elementy stanowią punkt oparcia dla testu obliczalności i przewidywalności skutków prawnych działań adresata normy. Jeżeli wszystkie z nich zostały spełnione, poddawany testowi przepis uznać należy za dostatecznie określony. W innym przypadku zasada *nullum crimen sine lege certa* jest naruszona, o ile „dany przepis jest w takim stopniu wadliwy, że w żaden sposób i przy przyjęciu różnych metod wykładni nie daje się interpretować w sposób racjonalny i zgodny z Konstytucją”³⁷. Jedynie więc kwalifikowana, a nie każda, wadliwość przepisu prawa umożliwia jego usunięcie z obrotu prawnego w drodze orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego jako niezgodnego z art. 42 ust. 1 Konstytucji³⁸. Takie rozwiązanie ma na celu zapewnienie pewnej stabilności i bezpieczeństwa prawnego jednostce. Niekiedy bowiem wyeliminowanie przepisu może nieść za sobą dalej idące konsekwencje niż pozostawienie go interpretacji organom stosującym prawo. Wydaje się jednak, iż warunek niezgodności przepisu z Konstytucją w postaci niemożliwości interpretowania go w sposób racjonalny w żaden sposób i przy użyciu różnych metod wykładni jest zbyt daleko idący. Nie sposób bowiem wymagać od adresata normy prawnokarnej, ażeby dokonywał subtelnych operacji intelektualnych, stosując wszelkie dostępne dyrektywy wykładni w celu pełnego zrekonstruowania normy zawartej w przepisie. Wydaje się, że granicę interpretacji powinna stanowić wykładnia językowa, gdyż to właśnie ona zapewniać ma zrozumiałość przepisów prawa karnego dla jego adresatów. Zgodzić się należy z poglądem Trybunału, że treść znamion czynu zabronionego powinna być możliwa do ustalenia tak, aby „w drodze zwykłego ich odczytania, względnie dokonania wykładni sądowej, dało się w sposób nie

36 Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., sygn.. K 11/10, OTK-A 2011, nr 6, poz. 60.

37 Wyrok TK z 3 grudnia 2002 r., sygn. P 13/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 90.

38 Zob. Wyrok TK z 9 czerwca 2015 r., sygn. SK 47/13, OTK-A 2015, nr 6, poz. 81.

budzący wątpliwości odróżnić zachowanie przez prawo zakazane od działania lub zaniechania prawnie indyferentnego”³⁹.

Słusznie wskazuje także T. Dukiet-Nagórska, że nie można żądać od adresata normy znajomości linii orzeczniczej lub zasięgnięcia porady prawnika przy ustalaniu, czy projektowane zachowanie będzie naruszać normę prawną czy nie⁴⁰. Takie wymagania jawią się jako nierealne ze względu na niski poziom kultury prawnej społeczeństwa polskiego, ale także ze względu na rozproszenie przepisów karnych w ustawach szczegółowych i zakotwiczenie ich w specjalistycznej aparaturze pojęciowej tych ustaw oraz konieczności orientacji w części ogólnej kodeksu karnego i materii ustaw szczegółowych⁴¹. Niemniej jednak odnotować należy, że w orzecznictwie Trybunału można odnaleźć również orzeczenia, w których ustalał on konstytucyjny standard określoności przepisów, który „polega na tym, by w oparciu o obowiązujące przepisy, poglądy doktryny i orzecznictwo, można było w sposób jednoznaczny i pewny ustalić treść znamion typu czynu zabronionego”⁴².

Nie do przecenienia jest zdolność zarówno Trybunału Konstytucyjnego, jak i sądów powszechnych do zdekodowania norm prawnych z często wadliwie skonstruowanych przepisów prawa. Zapewnia to stabilność i niesprzeczność systemu prawa oraz bezpieczeństwo prawne jednostki. Początkowo niedookreślone, nieostre zwroty „obrastają” orzeczeniami sądów, które w coraz bardziej precyzyjny sposób wyznaczają ich zakres. Nie zwalnia to jednak ustawodawcy z obowiązku stanowienia przepisów dostatecznie precyzyjnych i jednoznacznych, nie jest bowiem rolą władzy sądowniczej jego zastępowanie⁴³. Stąd też wydaje się, że znajomość przez adresata normy orzecznictwa dookreślającego granice poszczególnych znamion czynu zabronionego jest sytuacją tyleż pożądaną, co nierealną. Jeżeli bowiem sam ustawodawca nie jest w stanie precyzyjnie wskazać, jakiego zachowania domaga się od adresata normy, to nie powinien wymagać, aby taka norma była przestrzegana⁴⁴.

O wymaganym stopniu określoności czynu zabronionego decyduje również charakter rodzaju odpowiedzialności, którą może ponieść sprawca. Stopień ten należy ustalać zgodnie z wymogami art. 31 ust. 3 Konstytucji. Wyraźnie zaznaczył

39 Wyrok TK z 17 lipca 2014, sygn. SK 35/12, OTK-A 2014, nr 7, poz. 74.

40 T. Dukiet-Nagórska, Kilka uwag o zasadzie *nullum crimen sine lege* w polskim porządku prawnym, [w:] K. Krajewski (red.), *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Warszawa 2007, s. 47.

41 *Ibidem*.

42 Wyrok TK z 17 lipca 2014, sygn. SK 35/12, OTK-A 2014, nr 7, poz. 74.

43 Jak wskazuje A. Zoll, znamiona czynów zabronionych często określane są za pomocą zwrotów ocennych lub nieostrych podlegających interpretacji sądowej. Problem jednak pojawia się w sytuacji celowego używania przez ustawodawcę pojęć wysoce nieostrych, świadomie pozostawiając sądom wyznaczenie granic kryminalizacji. Zob. A. Zoll, *Znaczenie konstytucyjnej zasady podziału władzy dla prawa karnego materialnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 2, s. 332.

44 Zdaniem L. Gardockiego, w takiej sytuacji ustawodawca w ogóle powinien zrezygnować z kryminalizacji, gdyż nie powinien wymagać od przyszłych naruszcycieli przepisu karnego uświadomienia sobie treści i zakresu zakazu, gdyż sam nie potrafił go zdefiniować. Zob. L. Gardocki, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990, s. 151.

to Trybunał Konstytucyjny, stwierdzając, że „wymogi dotyczące precyzji ustawy i stopnia jej określoności mogą zależeć od dziedziny prawa represyjnego, zwłaszcza od charakteru i stopnia surowości przewidywanych sankcji karnych. W szczególności wydaje się niemożliwe sformułowanie jednolitych standardów precyzji ustawowej dla wykroczeń i przestępstw”⁴⁵. Zgodnie z poglądem Trybunału bardziej rygorystyczne wymogi spełniać powinny regulacje prawne, które w większym stopniu naruszają podstawowe wolności i prawa konstytucyjne.

Powyższe przedstawienie zasady *nullum crimen sine lege certa* pokazuje, że określoność regulacji prawnych jest cechą stopniowalną i jej dostateczny poziom realizujący tę zasadę może być ukształtowany inaczej dla różnych rodzajów odpowiedzialności. Nie każde przy tym kreowanie przez ustawodawcę przepisów niejasnych czy nieprecyzyjnych będzie *per se* stanowić naruszenie zasady *nullum crimen sine lege certa*. Aby zakwalifikować przepis prawny jako naruszający wspomnianą zasadę, niezbędne jest ustalenie dostatecznego poziomu jego określoności, który jest zależny od rodzaju prawa represyjnego, do którego przepis należy. Następnie zaś poddanie tego przepisu testowi obliczalności i przewidywalności prawnych skutków działań podjętych przez adresata zdecyduje o tym, czy przepis ów narusza zasadę *nullum crimen sine lege certa*.

W doktrynie realizację przez ustawodawcę obowiązku formułowania przepisów prawnych o dostatecznym stopniu określoności ocenia się jako pozostawiającą wiele do życzenia⁴⁶. Zarówno częstotliwość wprowadzania do obrotu prawnego nowych przepisów, ich nowelizacji, jak i zwykła niedbałość ustawodawcy sprawiają, że przepisy takie obciążone są wadami niejasności i nieprecyzyjności. Część tych wad możliwa jest do usunięcia w drodze zastosowania dyrektyw wykładni i reguł wnioskowań prawniczych. Zdarzają się jednak i takie sytuacje, kiedy to zrekonstruowanie normy prawnej z przepisu karnego napotyka istotne trudności, a wynik wykładni może być kontrowersyjny⁴⁷.

3. Istotne części broni palnej – przedmiot czynności wykonawczej czynu zabronionego z art. 263 § 2 kk. w perspektywie zasady *nullum crimen sine lege certa*

Jednym z problematycznych obszarów – z perspektywy zasady dostatecznej określoności znamion czynu zabronionego – może być ustalenie przedmiotu czyn-

45 Wyrok TK z 13 maja 2008 r., sygn. P 50/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 58.

46 Zob. np.: L. Gardocki, *Zasada nullum crimen...*, op. cit., s. 79; L. Gardocki, *Ostatnie nowelizacje...*, op. cit., s. 228; T. Dukiet-Nagórska, op. cit., s. 49.

47 W przypadku uzyskania różnych wyników na podstawie wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej ostatecznie interpretator powinien wybrać i uzasadnić to znaczenie, które jest zgodne z najwyższej preferowanymi wartościami. Zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, wyd. 6, Warszawa 2012, s. 343.

ności wykonawczej przestępstwa nielegalnego posiadania broni palnej lub amunicji stypizowanego w art. 263 § 2 kk. Przepis ten stanowi: „Kto bez wymaganego zezwolenia posiada broń palną lub amunicję, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8”. *Prima facie* określenie przedmiotu czynności wykonawczej tego przestępstwa jako „broni palnej” wydaje się nie stanowić problemu z perspektywy wymogów zasady *nullum crimen sine lege certa*. Przepis ten jednak wyraża jedynie część normy prawnej, odsyłając za pomocą klauzuli normatywnej „bez wymaganego zezwolenia” do innych regulacji prawnych. Nie ulega wątpliwości, iż pozostała część normy prawnej zakodowana została w ustawie o broni i amunicji⁴⁸, określającej m. in. zasady wydawania i cofania pozwoleń na broń.

Rekonstruując znaczenie znamienia „broń palna”, zgodnie z dyrektywami wykładni językowej, w pierwszej kolejności sięgnąć należy do istniejącej definicji legalnej badanego zwrotu. Taka definicja wyrażona została w art. 7 ust. 1 u.b.a., zgodnie z którym obecnie: „[w] rozumieniu ustawy bronią palną jest każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania⁴⁹ jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego”. Ponadto w kolejnych ustępach tego przepisu ustawa określa również znaczenie nazw „broń sygnałowa” oraz „broń alarmowa”.

Definicja legalna broni palnej ma charakter definicji treściowej, wskazującej poszczególne cechy, którymi charakteryzują się desygnaty definiowanej nazwy. W ustawie zawarto jednak również niepełną definicję zakresową broni palnej, określoną w art. 4 ust. 1 pkt 1, w myśl którego przez „broń” należy rozumieć między innymi „broń palną, w tym broń bojową, myśliwską, sportową, gazową, alarmową i sygnałową”.

Jednym z problemów z perspektywy określoności znamienia „broń palna” z art. 263 § 2 kk. w odniesieniu do ustawy o broni i amunicji jest, jak się wydaje, dotychczas nierozwiązana kwestia charakteru istotnych części broni. Ustawa o broni i amunicji stanowi bowiem w art. 5 ust. 1, że „gotowe lub obrobione istotne części broni lub amunicji uważa się za broń lub amunicję”. Zgodnie zaś z ustępem drugim tego przepisu „istotnymi częściami broni palnej i pneumatycznej są: szkielet broni, baskiła, lufa z komorą nabojoową, zamek, komora zamkowa oraz bęben nabojoowy”.

Odpowiedź na pytanie, czy istotne części broni również są desygnatami nazwy „broń palna” określonej w art. 263 § 2 kk., jest rozstrzygnięciem określającym zakres kryminalizacji art. 263 § 2 kk. oraz wyznaczeniem granicy oddzielającej czynu zabronionego od indyferentnych prawnie. Inaczej rzecz ujmując – jednostka powinna

48 Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 576, ze zm.) – dalej: u.b.a.

49 W art. 7 ust. 1a ustawa określa, że: „[w] rozumieniu ustawy za dający się przystosować do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego uznaje się przedmiot, który ze względu na swoją budowę lub materiał, z którego jest wykonany, może być łatwo przerobiony w celu miotania”.

być w stanie jednoznacznie stwierdzić, czy posiadanie przez nią istotnej części broni palnej stanowi czyn zabroniony i naraża ją na odpowiedzialność karną, czy też nie.

Aby ustalić, czy takie określenie znamienia „broń palna” w kontekście części broni palnej narusza zasadę *nullum crimen sine lege certa*, regulacje te należy poddać testowi obliczalności i przewidywalności prawnych skutków zachowania adresata, posiłkując się przy tym warunkami określoności przepisu wskazanymi przez Trybunał Konstytucyjny. Test ten należy opatrzyć również uwagą, że poziom określoności przepisu powinien być wysoki z uwagi na charakter prawa karnego, istotnie ingerującego w prawa i wolności jednostki.

Wskazane w art. 5 ust. 1 u.b.a. istotne części broni palnej powinny być „gotowe” lub „obrobione”. Z powodu braku definicji legalnej tych pojęć, zastosować należy dyrektywę języka prawniczego. W doktrynie zwroty te odtworzono, posługując się ich znaczeniami zaczerpniętymi z języka ogólnego. Określenie „gotowy” rozumie się jako „całkowicie wykonany, wykończony; wypracowany, opracowany już przez kogoś, już istniejący”⁵⁰, zaś zwrot „obrobić” definiuje się jako „nadać czemuś zamierzony kształt, wygląd przez ciosanie, gładzenie, szlifowanie itp.”⁵¹. Różnica zaś pomiędzy częściami obrobionymi a gotowymi sprowadza się do tego, że części gotowe pochodzą z broni już istniejącej i nie wymagają dalszej obróbki, zaś części obrobione pochodzą z broni produkowanej i można nadać im formę umożliwiającą zamontowanie oraz oddanie strzału bez użycia specjalistycznego sprzętu⁵². O tym zaś, czy część broni palnej jest „istotna”, decyduje wymienienie jej w katalogu w art. 5 ust. 2 u.b.a., który zawiera pełną definicję zakresową istotnej części broni palnej lub pneumatycznej.

Najbardziej problematyczne z perspektywy ustalenia znaczenia istotnych części broni palnej są zwroty „uważa się za broń” w art. 5 ust. 1 u.b.a. i „istotnymi częściami broni palnej i pneumatycznej są” w art. 5 ust. 2 u.b.a. Kłopot stanowi ustalenie, czy takie sformułowanie przepisu oznacza rozszerzenie definicji broni palnej również o istotne części broni palnej. W doktrynie prawa karnego, jak i w orzecznictwie sądów zdaje się dominować pogląd obejmujący zakresem pojęcia broni palnej również jej istotne części⁵³. Wydaje się, że zwolennicy tego stanowiska przyjmują „stopniową” interpretację przepisów art. 5 ust. 1 i 2 u.b.a. Traktują oni treść art. 5 ust. 1

50 Zob. R. Jancewicz, L.A. Niewiński, Pojęcie broni palnej i amunicji w prawie polskim, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 3, s. 37; M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. I. A-K, Warszawa 1993, s. 685.

51 Zob. M. Kulicki, L. Stępka, Typy broni palnej i ich istotne części w kontekście legalnej definicji broni palnej, [w:] J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.), Kryminalistyka i inne nauki pomocowe w postępowaniu karnym, Olsztyn 2009, s. 511; M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. II L-P, Warszawa 1993, s. 423.

52 J. Kasprzak, „Istotne części broni” – czyli istotne problemy z interpretacją prawa, [w:] E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski (red.), Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości, Warszawa 2010, s. 123.

53 S. Maj, Ustawa o broni i amunicji. Komentarz, Warszawa 2010, s. 75; A. Herzog, Ustawa o broni i amunicji po nowelizacji, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 68. Niekiedy również interpretację taką wspomaga się wykładnią funkcjonalną, wskazującą, że celem ustawodawcy było zabronienie posiadania broni palnej nie tylko kompletnej, ale także w stanie rozłożonym. Zob. A. Babiński, Pojęcie i klasyfikacja broni, „Przegląd Policyjny” 2004, nr 4, s. 31; B. Kurzepa, Ustawa o broni i amunicji.

ustawy jako pewien wzór, algorytm, przykładany do art. 5 ust. 2 u.b.a. W ich rozumieniu więc istotna część broni jest bronią, istotna część broni palnej jest bronią palną, a istotna część broni pneumatycznej jest bronią pneumatyczną. Zastosowanie takiego schematu interpretacyjnego umożliwia postawienie zarzutów osobom, które posiadają pojedyncze elementy broni palnej, np. jako kolekcjonerzy militariów⁵⁴. Niekiedy interpretatorzy wynik takiej wykładni uważają za nie do przyjęcia i starają się korygować go na płaszczyźnie znikomej społecznej szkodliwości czynu, wskazując, że w istocie posiadanie pojedynczej części broni palnej nie atakuje przedmiotu ochrony prawnokarnej⁵⁵.

Odnotować należy, że w doktrynie pojawiają się również głosy przeciwne, twierdzące, iż części broni palnej mogą być uznane za broń palną w rozumieniu art. 263 § 2 kk. tylko wtedy, gdy stanowią zespół umożliwiający oddanie strzału, a więc gdy są *de facto* w pełni funkcjonalną bronią⁵⁶. Taki wniosek wzmacniany jest twierdzeniem, iż ustawodawca użył w art. 5 ust. 1 u.b.a. określenia „istotne części broni” w liczbie mnogiej, a więc jedna istotna część broni palnej nie może być uznana za broń palną⁵⁷. Niekiedy wręcz podaje się w wątpliwość sens objęcia znamieniem „broni palnej” również jej istotnych części, powołując się na zdrowy rozsądek i wskazując, że zagrożenie powodowane przez pojedynczą część broni można przyrównać do kawałka metalu o zbliżonej wadze i kształtach⁵⁸.

Nieco inną wykładnię przepisów art. 5 ust. 1 i 2 u.b.a. w kontekście art. 263 § 2 kk. prezentują J. Kasprzak i W. Brywczyński. J. Kasprzak rozróżnia dwa rodzaje interpretacji. Pierwsza – organów ścigania – sprowadza się do mechanicznego przyjęcia, że istotne części broni palnej stanowią broń palną⁵⁹. Drugie stanowisko – przyjmowane przez doktrynę kryminalistyki – polega na uznaniu, że zwrot w art. 5 ust. 1 u.b.a. „uważa się za broń” odsyła do definicji legalnej broni palnej okre-

Komentarz, Warszawa 2010, s. 62-63; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 29 czerwca 2006 r., sygn. II AKa 128/06, Lex nr 196098.

54 Przypadki takie odnotowano w np.: W. Brywczyński, Kolekcjoner czy przestępca – w trosce o prawidłową interpretację pojęcia „broń palna”, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2008, t. XII, s. 55-56; M. Kulicki, L. Stępka, Typy broni palnej..., *op. cit.*, s. 514-515. J. Kasprzak podaje, że w latach 2000-2011 wszczynano rocznie średnio od 500 do 700 postępowań karnych z art. 263 § 2 dotyczących posiadania istotnych części broni palnej. Zob. J. Kasprzak, Nielegalne wytwarzanie broni palnej i amunicji – problematyka prawno-kryminalistyczna, *Szczytno* 2013, s. 44.

55 Zob. C. Sońta, Wybrane zagadnienia granic wykładni w prawie karnym w świetle zasady nullum crimen sine lege, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 4, s. 39.

56 Zob. W. Brywczyński, *op. cit.*, s. 54-55; M. Kulicki, L. Stępka, Prawne i kryminalistyczne pojęcie broni strzeleckiej w świetle zmian przepisów ustawy o broni i amunicji, [w:] A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Lesiak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara. T. II*, Toruń 2012, s. 442; R. Jancewicz, L.A. Niewiński, Pojęcie broni..., *op. cit.*, s. 36; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 25 kwietnia 2007 r., sygn. II AKa 431/06, Lex nr 312513.

57 M. Kulicki, L. Stępka, Typy broni palnej..., *op. cit.*, s. 511.

58 *Ibidem*, s. 511; M. Kulicki, L. Stępka, D. Stucki, Kryminalistyczno-prawna problematyka broni strzeleckiej. Komentarz do przepisów o broni i amunicji, Kraków 2003, s. 57-58.

59 J. Kasprzak, Istotne części broni..., *op. cit.*, s. 121.

ślonej w art. 7 ust. 1 u.b.a.⁶⁰ Części broni, aby były uznane za broń na mocy art. 5 ust. 1 u.b.a., muszą być więc bronią palną zgodnie z jej definicją legalną. J. Kasprzak i W. Brywczyński identyfikują nazwę „istotne części broni” jako mającą charakter podrzędny w stosunku do nazwy „broń palna” (według wspomnianych autorów każda istotna część broni jest bronią palną, ale nie każda broń palna zawiera tylko istotne części broni)⁶¹. Ich zdaniem przyjęcie tożsamości znaczeniowej „broni palnej” i „istotnych części broni” powodować będzie sprzeczność logiczną, która przejawia się w tym, że uznany za istotną część przedmiot będzie tak samo ważny jak broń palna, a funkcji tej nie spełnia⁶². Wykładnia taka obarczona jest pewną wadą. Jeżeli bowiem przyjmuje się, że części broni palnej stanowią broń palną, gdyż wypełniają jej definicję określoną w art. 7 ust. 1 u.b.a., to bezprzedmiotowe staje się odniesienie do art. 5 u.b.a., co czyniłoby ten przepis zbędnym. Takiemu wnioskowi sprzeciwia się zaś zakaz wykładni *per non est*.

Wykładnia językowa art. 5 u.b.a. uwidacznia jednak pewien niuans, który interpretatorzy zdają pomijać. Otóż, zgodnie z treścią przepisu istotne części broni uważane są za broń, a nie za broń palną. Wydaje się mieć to kapitalne znaczenie w kontekście art. 4 u.b.a., który wymienia przedmioty traktowane jako broń w rozumieniu ustawy. Choć broń palna jest jednym z desygnatów tej nazwy, to za broń uznano również np. imitację kija bejsbolowego czy nunczako, które bronią palną bez wątplenia nie są. Relację logiczną pomiędzy nazwami „broń”, i „broń palna” określić więc można jako stosunek podrzędności z perspektywy nazwy „broń palna” (każda broń palna jest bronią, ale nie każda broń jest bronią palną). Wydaje się więc trafnym wniosek, że istotne części broni palnej stanowią w rozumieniu ustawy „broń”, a nie „broń palną”, co uniemożliwia przyjęcie, iż mogą stanowić przedmiot czynności wykonawczej czynu z art. 263 § 2 kk. Przyjęcie odmiennego stanowiska oznaczałoby zaakceptowanie zerwania więzi logicznej pomiędzy przepisami art. 4, art. 5 ust. 1 i art. 5 ust. 2 u.b.a. Więż ta bowiem prezentuje się następująco: w art. 5 ust. 1 u.b.a. ustawodawca przyjął, że istotne części (każdej) broni należy traktować w ustawie jako broń. W art. 5 ust. 2 wskazał katalog części broni, zarówno palnej, jak i pneumatycznej, które uważa za istotne. Część broni palnej, która została przez ustawodawcę uznana za istotną, zyskuje status prawny broni. Oznacza to, że pojęcie „broń”, które zostało wyjaśnione za pomocą definicji zakresowej w art. 4 u.b.a., obejmuje również istotne części broni palnej (jak również istotne części każdej innej broni).

60 *Ibidem*, s. 121-122 i 125-126; takie stanowisko wydaje się również być przyjęte w: wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 21 stycznia 2010 r., sygn. II AKa 397/07, Lex nr 574482.

61 J. Kasprzak, W. Brywczyński, *Nielegalne posiadanie broni i amunicji. Studium prawnokryminalistyczne*, Białystok 2013, s. 119-120.

62 *Ibidem*, s. 120.

Powyższa analiza wskazuje, jak niekiedy skomplikowana może okazać się z pozoru prosta próba ustalenia zakresu znamienia czynu zabronionego. Płaszczyzna analizy jest bowiem przesunięta z przepisów prawa karnego na przepisy prawa administracyjnego. Co więcej, już na płaszczyźnie ustawy administracyjnej znaczne problemy interpretacyjne stwarza ustalenie prawidłowej relacji pomiędzy przepisami i zawartymi w nich zwrotami. Wydaje się, że wymaganie od adresata normy prawnokarnej umiejętności rozwiązania tego problemu, który nie został dotąd jednoznacznie rozstrzygnięty na gruncie doktryny i orzecznictwa, jest stawianiem poprzeczki zbyt wysoko. Ostatecznie więc adresat normy na gruncie tylko wykładni językowej nie jest w stanie rozstrzygnąć, czy posiadanie przez niego istotnej części broni palnej jest czynem zabronionym czy nie. Pozostaje więc w niepewności co do prawnych skutków swojego zachowania. Wybór schematu interpretacyjnego pozostawiony został organowi stosującemu prawo i to on *de facto* określa granicę znamion czynu zabronionego w zależności od tego, czy za prawidłową uzna interpretację „stopniową” czy logiczną. Przesądza to, jak się wydaje, o naruszeniu zasady dostatecznej określoności czynu zabronionego wynikającej z art. 42 ust. 1 Konstytucji.

